

Коробова І. В. Методична діяльність учителя фізики в контексті праксеологічного підходу [Текст] / І. В. Коробова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 116 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – 188 с. (Серія : Педагогічні науки). – С. 58-61.

УДК: 371.31

Коробова І. В.

МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ В КОНТЕКСТІ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті визначено особливості та структуру методичної діяльності учителя з позиції праксеологічного підходу.

Ключові слова: праксеологія, методична діяльність, доцільність, раціональність, ефективність.

Annotation. In the article features and structure of methodical activity of teacher are certain from position of practical approach.

Keywords: praxis, methodical activity, expediency, rationality, efficiency.

Праксеологічний підхід у педагогіці – порівняно новий напрям наукових досліджень. У межах педагогічної праксеології розглядаються найбільш загальні принципи і шляхи підвищення ефективності і корисності професійних дій, закономірності і умови доцільної і раціональної побудови діяльності педагога незалежно від його спеціалізації [3, с. 3]. У педагогіці праксеологічний підхід застосований до розуміння понять «результативність» та «ефективність» виховної діяльності (Н. Авалуєва) [2]; до організації дослідницької діяльності вчителя (О. Михайлова) [4]; до формування здатності майбутнього вчителя до професійно-педагогічного самооцінювання (О. Уточкіна) [7]; до методичної підготовки вчителя фізики як умови підвищення її ефективності (В. Шарко) [8, с. 112-118] та ін. Наша зацікавленість праксеологічним підходом обумовлена необхідністю обґрунтування процесу формування методичної компетентності майбутніх учителів фізики на засадах доцільності, раціональними методами і прийомами, що дають найбільший ефект в умовах навчально-методичної

діяльності студентів.

© Коробова І.В.

З огляду на це, **метою** статті є з'ясування сутності праксеологічного підходу як методологічного принципу та особливостей його застосування до методичної підготовки майбутніх учителів фізики.

Сутність праксеологічного підходу як методологічного принципу.

У процесі дослідження нами з'ясовано, що представники різних наук тлумачать праксеологію (від грец. *praxis* – дія) по-різному. Основи загальної праксеології закладені А. Богдановим, Т. Котарбінським, Т. Пщоловським, Е. Слуцьким. Витоки праксеологічного підходу треба шукати у філософській літературі, до якої ми й звернулися. Засновником науки *праксеології* вважається Тадеуш Котарбінський, який вбачав її завдання в аналітичному описі техніки, елементів і форм раціональної діяльності, *створенні «граматики дії» у порядку вироблення найбільш загальних норм максимальної доцільності дій*. О. Грицанов зазначає, що фактично, **основний критерій практичної «успішності» дії – її доцільність** [5].

Аналіз різних означень дає можливість виділити спільне у розумінні сутності праксеології представниками різних наук. Це, по-перше, *загальна теорія*, яка стосується основ організації *будь-якої діяльності незалежно від її спеціалізації* [3, с. 3]. По-друге, це наука про *організацію діяльності*; по-третє, *організацію доцільної (успішної, ефективної, раціональної) діяльності*. Фактично у межах праксеології з'ясовуються *загальні умови ефективності* будь-якого виду діяльності (наука виникла з прагматизму та теорії наукової організації праці). Центральним поняттям праксеології є *метод*, що сприяє її перетворенню у *загальну методологію*. Ми поділяємо думку О. Грицанова, що *праксеологія як загальна методологія розглядає способи діяльності з точки зору їх практичних властивостей, тобто, їх ефективності*. Для того, щоб бути ефективною, діяльність повинна бути:

- *результативною, продуктивною або плодovitою – досягати поставленої мети;*

- *правильною* (точною, адекватною) – максимально наближатися до заданого зразка – норми;
- *чистою* – максимально уникати непередбачених наслідків і непотрібних додаткових включень;
- *надійною* – прийоми діяльності тим більш надійні, чим більш об'єктивною є можливість досягнення цими прийомами запланованого результату;
- *послідовною*.

Зазначимо, що перелічені **вимоги (принципи)** стосуються ефективності будь-якої діяльності, у тому числі й *педагогічної*.

Розкриємо праксичну сутність **методичної діяльності вчителя фізики**. З позиції праксеологічного підходу, значення терміну «**методика**» можна звести **до основних двох**, які відбивають її *праксичний* та *гносеологічний* аспекти.

1) *Нормативна упорядкованість (послідовність) дій* у певній конкретній діяльності, а також її відображення у формі опису, припису, представлення (*праксичний* аспект методики). З цього приводу треба зауважити, що у словарі синонімів та схожих за змістом виразів Н. Абрамова термін «методичний» представлений як аналог терміну «послідовний» [1].

2) *Особливий тип (галузь) знань* про здійснення діяльності у тій чи іншій сфері (*гностичний аспект* методики). З цього приводу відомий методолог О. Анісімов підкреслює, що методика не є матеріальним об'єктом, вона з'являється як «**цілісний образ результативної діяльності**» [цит. за 3, с. 140]. Зазначимо, що *образ діяльності* – це цілісне представлення того, *як*, у якій *послідовності*, у яких *формах*, якими *способами* треба діяти, щоб добитися певних *результатів* діяльності. Цей образ надає можливість *нормувати* й *регулювати* професійно-методичну діяльність, перетворюючи її у логічно вибудований процес. Треба зауважити, що сучасні словники тлумачать поняття «алгоритм» як «спосіб (програму) вирішення ... завдань, що *точно приписує, як і в якій послідовності* отримати результат, однозначно

визначуваний початковими даними» [6]. У зв'язку з цим, вважаємо доречним вислів про те, що якщо педагог розуміє методику як сукупність методів, то він і буде зосереджувати свою увагу на пошуку і виборі методів, з яких не завжди може скластися цілісний навчальний процес. Якщо ж він розуміє **методику (методичну діяльність) як алгоритм конструювання і організації результативної навчальної діяльності**, то його увага буде зосереджена **на побудові доцільної послідовності дій (як своїх власних, так і учнів)**, на організації діяльності, яка приводить до певних, заздалегідь усвідомлених результатів [3, с. 142]. Таким чином, методику можна розглядати у широкому розумінні – **як науку, галузь знань** та у вузькому – **як методичну діяльність учителя**.

Праксеологічний підхід дає можливість виділити наступні **суттєві практичні ознаки методичної діяльності**: 1) логіка організації діяльності - *логічна послідовність дій і процедур*; 2) наявність *стратегії, тактики та технологічності*. У стратегічному аспекті методика навчання має бути підпорядкованою стратегічним навчально-виховним цілям, адекватним системі соціальних, професійних, індивідуально-особистісних цінностей, керуючись принципами тієї метасистеми, у межах якої вчитель будує власну конкретну педагогічну систему. З огляду на це, **стратегічною метою формування методичної компетентності майбутнього вчителя фізики** повинна бути підготовка фахівця, який повністю відповідає соціальному замовленню, сформульованому у Державному стандарті (професіограмі вчителя фізики), тобто *здатний, прагне і має досвід виконання професійних обов'язків* на високому рівні якості у відповідності до власних цінностей і цілей. **Тактика** – це ознака, яка характеризує методичну діяльність з точки зору **адекватності дій** і позиції вчителя наміченій стратегії. Вона характеризує продуманість, обґрунтованість методичних організаційних рішень. **Технологічність** – у практичному значенні ця властивість притаманна не тільки методичній діяльності у цілому, але й учителю зокрема. Вчені під **технологічністю вчителя** розуміють «здатність

призводити заплановані зміни» [3, с. 160]. Тільки технологічний спеціаліст може реалізовувати освітні технології на практиці. Отже, одним із завдань методичної підготовки майбутнього вчителя повинно бути формування в нього такої професійної якості, як технологічність. ***Ознаками технологічності вчителя*** виступають:

- чітке уявлення мети навчання;
- вміння усвідомлено вибудовувати логічну послідовність кроків на шляху до мети і етапів розв'язання конкретних задач, сформульованих на мові педагогічних дій;
- володіння логікою розвитку (формування) бажаних якостей, характеристик, властивостей людини, ставлень тощо.

Зазначимо, що саме ці технологічні вміння і слід формувати у майбутніх учителів фізики у межах їх методичної підготовки.

Серед **властивостей методичної діяльності** вчителя доцільно, на нашу думку, виділити алгоритмічність, процесуальність, варіативність та дієвість.

Алгоритмічність (детермінованість) – методична діяльність складається з «елементарних» операцій (процедур), для яких відомі умови їх виконання та послідовність виконання цих процедур або актів діяльності. Наприклад, на рівні загальної методики до складу динамічної структури організації педагогічного процесу входять наступні процедури (етапи, стадії):

- цілепокладання (включно з первинною діагностикою і висуванням перспективних цілей і завдань педагогічної діяльності);
- відбір змісту і засобів педагогічної діяльності (включаючи планування);
- процедури організації спільної діяльності учнів, педагогів;
- аналіз і оцінювання результатів педагогічної діяльності.

На жаль, у сучасній педагогічній практиці має місце тенденція «пропускання» окремих етапів або їх формальне проходження (особливо це стосується першого і останнього кроків).

Процесуальність – забезпечується *персоналізацією* або вказівкою на конкретних можливих виконавців тих або інших дій. Така «деталь», як **конкретний виконавець дій** може дуже вплинути на результативність методики.

Варіативність – у силу неповторності моментів педагогічної дійсності, ніяка педагогічна ситуація не може повторитися в одному й тому ж варіанті. Тому методична діяльність завжди передбачає можливість певної **міри імпровізації** [3, с. 147]. Сутність варіативності методичної діяльності полягає в тому, що будь-яку методичну задачу можна виконати **різними способами**. Задача педагога-практика – пошук найбільш ефективних, раціональних способів досягнення запланованого результату. У даному випадку необхідно зосередити увагу на тому, **як, за якими основами** здійснити вибір найбільш доцільного способу діяльності. Такими **основами для методичного вибору** можуть виступати:

- поставлені педагогічні задачі;
- умови, в яких здійснюється діяльність (у школі, поза школою тощо);
- кількість учнів (одна група, декілька різних груп тощо);
- вік і стать учнів (у тому числі кількісне співвідношення учасників по віку і статі);
- досвід їх участі у даному виді діяльності;
- досвід самостійної організаційної і виконавської діяльності школярів;
- власний досвід учителя тощо.

Ми погоджуємося з думкою науковців про те, що варіативність у поєднанні з доцільністю проявляються у *формі методичного знання такого виду*: «**Якщо має місце те-то й те-то, тоді доцільно діяти так-то або так-то, тому що ...**» (і далі слідує пояснення доцільності). У такому ракурсі методична діяльність являє собою **алгоритмічний припис за розгалуженим типом**. Даний алгоритм дає можливість педагогу зрозуміти і усвідомити принцип відбору найбільш доцільних способів дії.

Дієвість – «під дієвістю розуміється можливість безпосередньо керуватися в практиці пропонованим зразком діяльності з очікуваними мінімальними втратами від впливу привнесених обставин і суб'єктивних чинників» [3, с. 148].

Праксична модель методичної діяльності вчителя фізики. Для якісного опису діяльності з позиції праксеології науковці використовують терміни «ефективна», «раціональна» та «доцільна». Наше звернення до тлумачних словників дало можливість з'ясувати своєрідність зазначених термінів. Аналіз їх змісту дає підстави стверджувати, що терміни «раціональний» і «доцільний» є синонімами. Але під час праксеологічного тлумачення діяльності як раціональної та доцільної, використовуються обидва терміни. Це, на нашу думку, зроблено для того, щоб виділити певні її аспекти. Зокрема, терміном «раціональна» підкреслюється *осмисленість і обґрунтованість* діяльності; терміном «доцільна» – її *відповідність* *наміченій цілі*. Термін «ефективна діяльність» треба, на нашу думку, тлумачити як продуктивна, результативна, що *приводить до потрібного результату*. Отже, *сутність праксеологічного підходу до методичної підготовки майбутніх учителів фізики полягає* в організації методичної (навчально-методичної) діяльності студента з позиції її:

- *доцільності* (відповідності *наміченій меті*);
- *раціональності* (осмисленості і обґрунтованості);
- *ефективності* (приведення до *потрібного результату*).

Далі необхідно звернутися до з'ясування структури методичної діяльності вчителя. З нашої точки зору, її можна представити у вигляді ланцюга: «*професійна задача* → *метод* → *результат*». Виділений ланцюг представляє собою *структурну модель методичної діяльності* вчителя (фізики).

З порівняння змісту понять можна зробити висновок, що *праксичну сутність методики* (як *методичної діяльності*) найбільш повно відображає поняття *алгоритму* (табл. 1).

Таблиця 1

Практична сутність методичної діяльності учителя (фізики)

Компонент методики як алгоритму дії	Часова послідовність методичних дій	Вид методичної діяльності	Результат методичної діяльності
Алгоритмічний припис	Опис повного образу методичної діяльності у <i>майбутньому</i>	Проектувальна (стратегічна)	Пам'ятка, методичний припис, конспект (сценарій) уроку тощо
Алгоритмічний процес	Здійснення результативної методичної діяльності у <i>сьогоденні</i>	Виконавська (тактична)	Навчальний процес, що розгортається у даний момент часу
Алгоритмічний опис	Методичний аналіз реалізованої виконавської діяльності у <i>минулому</i>	Рефлексивна	Аналіз, самоаналіз виконаної методичної діяльності, власних можливостей, звіт

Аналіз даної таблиці показує, що з функціональної точки зору методичну діяльність можна розглядати як систему **трьох компонентів**, а саме:

- як **алгоритмічний припис** здійснення результативної діяльності у *майбутньому* – розробляється та зберігається у вигляді припису, пам'ятки, конспекту (сценарію) уроку тощо (*проектувальна* методична діяльність);
- як **алгоритмічний процес** здійснення результативної діяльності у *сьогоденні* – розгортається безпосередньо на уроці (*виконавська* методична діяльність);
- як **алгоритмічний опис** процесу здійсненої діяльності і способів отримання результатів у *минулому* – у вигляді самоаналізу власних уроків або аналізу відвіданих уроків (*рефлексивна* методична діяльність).

Кожний із функціональних компонентів методики, представлених у таблиці 1, на нашу думку, можна співвіднести з трьома провідними методичними функціями вчителя: **проектувальною**, **виконавською** та **рефлексивною**. У методичній діяльності дані функції взаємопов'язані і взаємозалежні. Зокрема, проектувальна функція вчителя забезпечує *розробку стратегії* методичної діяльності. Через виконавську функцію відбувається реалізація стратегії методики навчання фізики *на тактичному рівні*.

Реалізація рефлексивної функції (як містка між стратегією і тактикою) дає можливість корегувати вже реалізовану виконавську діяльність з метою її вдосконалення у майбутньому, виконання на більш високому рівні, а це дає поштовх для професійного саморозвитку вчителя (можливість побачити власні помилки, намітити шляхи їх усунення тощо). Треба зазначити, що рефлексія методичної діяльності вчителя дає можливість побачити власні помилки не тільки на виконавському етапі, але й на проектувальному.

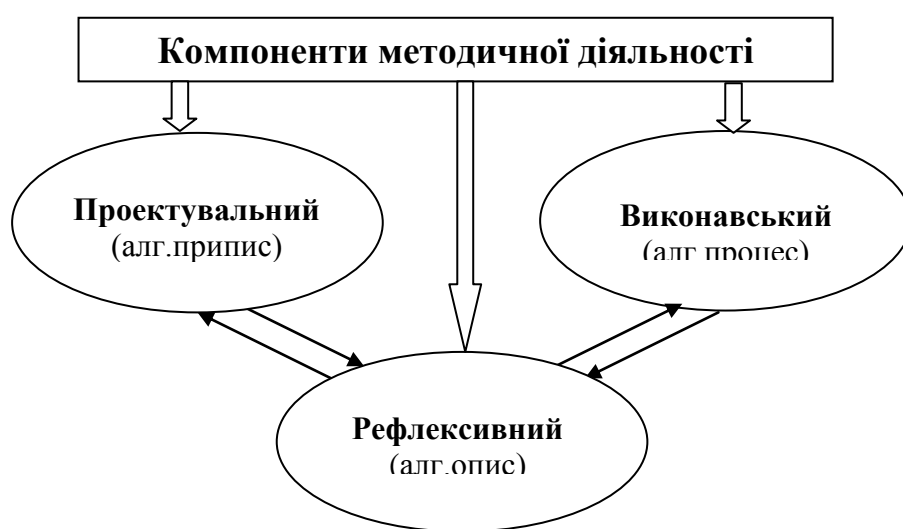

Рис. 1. Практична модель методичної діяльності вчителя (фізики)

Таким чином, системну методичну діяльність учителя фізики у контексті прагматичного підходу можна представити у вигляді взаємодії трьох компонентів – проектувального, виконавського та рефлексивного (рис. 1). При цьому кожний компонент має структуру, описану вище: «професійна задача → метод → результат». Формування методичної компетентності

майбутнього вчителя фізики ми пов'язуємо з реалізацією практичної моделі навчально-методичної діяльності студентів у процесі їх методичної підготовки. Це передбачає необхідність **забезпечення функціонування кожного компонента моделі.**

Список використаних джерел:

1. Абрамов Н. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений / Н. Абрамов. – М. : Русские словари, 1999. – 431с. Электронная версия : <http://www.gramota.ru>
2. Авалуева Н. Б. Праксеологический подход к пониманию результативности и эффективности воспитательной деятельности / Н. Б. Авалуева // Воспитание. Научные дискуссии и исследования: Сб. науч. тр./ Под ред. Е. В. Титовой. – СПб. : Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. – С.121-127.
3. Колесникова И. А. Педагогическая праксеология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, Е. В. Титова. – М. : Издат. центр «Академия», 2005. – 256 с.
4. Михайлова Е. Н. Праксеологический подход в исследовательской деятельности педагога / Е. Н. Михайлова // Вестник ТГПУ. – 2006. – Вып. 10 (61). Серия : Педагогика. – С. 25-27.
5. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов: 3-е изд., исправл. – Минск : Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий).
6. Современный толковый словарь изд. «Большая Советская Энциклопедия» (онлайн версия) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-encycl-term-3216.htm> (Дата обращения: 17.07.2013)
7. Уточкина Е. Ю. Праксеологический подход в формировании способности будущего учителя к профессионально-педагогической самооценке / Е. Ю. Уточкина // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – № 3 – С. 59-62.
8. Шарко В. Д. Методична підготовка вчителя фізики в умовах неперервної освіти : Монографія / В. Д. Шарко. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2006. – 400 с.

Korobova I.V.

Kherson State University

**METHODICAL ACTIVITY OF TEACHER OF PHYSICS IS IN
CONTEXT OF PRACTICAL APPROACH**

«Надійшла до редакції

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Коробова Ірина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізики та методики її навчання; Херсонський державний університет.

Домашня адреса: 73039; м. Херсон-39, а/с №347;

E-mail: i_korobova@i.ua

Контактний телефон: м. 050-946-58-69; р. 0552-32-67-69.